

בדין הלך אחר הרוב

אביתר כפתורי

ראשי פרקים

פתיחה
סיכום הסוגיה בקצרה
שני סוגי רוב
שיטת הרמב"ם
הקשר רוב וחזקה
דין ביטול
ישוב הסוגיות ושיטת הרמב"ם
ישוב המושגים רוב וחזקה
אין הולכים בממון אחר הרוב
סיכום

פתיחה

הגמרא במסכת בבא בתרא אומרת:

אמר רבי תנינא: רוב וקרוב - הולכין אחר הרוב, ואע"ג דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא, אפילו הכי רובא עדיף. מתיב רבי זירא: "והיה העיר הקרובה אל החללי" - ואע"ג דאיכא אחריתי דנפישא מינה! בדליכא. וליזיל בתר רובא דעלמא! ביושבת בין ההרים. תנן: ניפול הנמצא בתוך חמשים אמה - הרי הוא של בעל השובך; ואף על גב דאיכא אחרונא דנפיש מיניה! בדליכא. אי הכי, אימא סיפא: חוץ מחמשים אמה - הרי הוא של מוצאו; ואי דליכא, ודאי מההוא נפל! הכא במאי עסקינן - במדדה, דאמר רב עוקבא בר חמא: כל המדדה - אין מדדה יותר מנ'... תא שמע: נמצא בין שני שובכות, קרוב לזה - שלו, וקרוב לזה - שלו; ואף על גב דחד מינייהו נפיש מחבריה! הכא במאי עסקינן - ששניהן שוין. וליזיל בתר רובא דעלמא! הכא במאי עסקינן - בשביל של כרמים, דאם איתא דמעלמא אתי, כיון דמידדי לא מצי אתי, דכל דמידדי והדר חזי ליה לקיניה - מידדי, ואי לא - לא מידדי. אמר אבבי, אף אן נמי תנינא: דם שנמצא בפרוזדור - ספיקו טמא, שחזקתו מן המקור; ואע"ג דאיכא עלייה דמקרבא! א"ל רבא: רוב ומצוי קא אמרת? רוב ומצוי ליכא למאן דאמר, דתני ר' חייא: דם הנמצא בפרוזדור - חייבין עליו

על ביאת מקדש, ושורפין עליו את התרומה. ואמר רבא, ש"מ מדרבי חייא תלת: שמע מינה רוב וקרוב הלך אחר הרוב; ושמע מינה רובא דאורייתא; וש"מ איתא לד' זירא, דאמר רבי זירא: אע"פ שדלתות מדינה נעולות, דהא אשה דכי דלתות מדינה נעולות דמיא, ואפי' הכי קא אזלינן בתר רובא. (בבא

בתרא, דף כג ע"ב)

רובא דאורייתא - לפי רוב הראשונים נלמד מן הפסוק "אחרי רבים להטות". הר"ן, לעומת זאת בחר ללמוד דין זה דווקא מעדים זוממים. **קורבא דאורייתא** - נלמד מן הפסוק "והיה העיר הקרובה אל החללי"

סיכום הסוגיה בקצרה

יסוד הסוגיה היא מימרת ר' חנינא - רוב וקרוב הלך אחר הרוב. שואל ר' זירא איך נאמר שרוב עדיף מקרוב, הרי בעגלה ערופה מצינו דין הפוך? מתרצת הגמרא "בדליכא"...

אולם אם כן תהיה עיר גדולה, מה אז יהיה הדין? נחלקו בזה הרמב"ם והתוס' רי"ד. דעת **הרמב"ם** (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פ"ט ה"ח) שהעיר הגדולה מביאה עגלה ערופה כי "רוב וקרוב הלך אחר הרוב".

ואילו לדעת התוס' רי"ד (ד"ה "מותיב ר' זירא") אף אחת לא תביא - הקרובה מפני רוב המכחישה והגדולה מפני שלא ציווה ה' מצוה זו אלא על הקרובה.

שואלת הגמרא "ולזיל בתר רובא דעלמא" - רוב עוברי דרכים (לדעת רוב הראשונים)? מפני כך היא מעמידה את כל דין עגלה ערופה בעיר שיושבת בין ההרים. כך גם שואלת הגמרא על ר' חנינא מהמשנה של "ניפול הנמצא בתוך חמישים אמה..." (בבא בתרא, דף כג ע"ב) ומעמידה את כל המקרה, בסופו של תהליך הדומה לעגלה ערופה, בגזל המדדה ובשביל של כרמים. לאחר מכן אב"י מנסה להביא הוכחה לדברי ר' חנינא מהמשנה בנידה (דף יז ע"ב) לגבי דם הנמצא בפרוזדור שספיקו טמא מפני שחזקתו מן המקור שדמיו טמאים, למרות שיש עליה שיותר קרובה ודמיה טהורים. רבא דוחה את ההוכחה בטענה שזה רוב ומצוי (רש"י - רוב בכמות הדם וגם דמיו רגילים לזוב יותר משל עליה) ובזה כולם מודים שהולכים אחר הרוב, וממילא אין הוכחה שרוב וקרוב הולכים אחר הרוב. מיד אח"כ לומד רבא מאותו מקרה "דם הנמצא בפרוזדור" שר' חייא אומר שחייבים עליו על ביאת מקדש ושורפים עליו את התרומה, כי רוב וקרוב הלך אחר הרוב. מכאן נראה שרבא סותר את עצמו. אמנם, אומרת הגמרא שרבא חזר בו.

שני סוגי רוב

"רוב וקרוב הולכים אחר הרוב". על איזה סוג רוב אמר ר' חנינא שעדיף מקרוב? אנו מכירים בש"ס שני סוגי רוב:

1. **רובא דאיתיה קמן** - רוב שנמצא לפנינו. לדוגמא: תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, אם נמצא בשר ביניהם - תולים שיצא מאחת מתשע החנויות הכשירות.
2. **רובא דליתיה קמן** - רוב שאינו נמצא לפנינו, אלא נקבע עפ"י ידיעה כללית שכך הוא הדבר. לדוגמא: אשה שמת בעלה ואחיו קטן, הדין הוא שהקטן מייבם אותה ולא חוששים שמא ימצא סריס ויימצא פוגע באיסור אשת אח דאורייתא. הסיבה היא "רוב קטנים לאו סריסים נינהו".

יש לציין שהחת"ם סופר כולל בהגדרת רובא דאיתיה קמן כל רוב כמותי, אפילו אם אינו נמצא לפנינו. וזה לשונו:

שמענה ואתה דע לך, כללא דאיתיה קמן ודליתיה קמן: כל רוב הקבוע לפנינו וגם המיעוט קבוע לפנינו, אפילו יהיה בסוף העולם כגון ניחוש לרובא דעלמא וכל דפריש מרובא דעלמא פריש ולא מהמיעוט הלז וכדומה הכל הוה **רובא דאיתיה קמן**. ולא מיקרי ליתיה קמן אלא כל שאין כאן תערובות וקבוע כלל לא רוב ולא מיעוט אלא מנהג העולם כך רוב נשים בני קיימא יולדת, רוב עולם אינם סריסים ואיילוניות, רוב המצויים אצל שחיטה מומחים הם, תזקה לא מוקים איניש נפשיה - היינו רוב פעמים הוא כן, הנה כל אלו וכיוצא איה שוקל ואיה סופר אשר מנה מנין האנשים עתה אם הם סריסים או לא, אם המצויים מומחים או לא, אך מנהג העולם כך נוהג מעולם.

הגמרא בחולין שואלת:

מנא הא מילתא דאמור רבן זיל בתר רובא? מנ"ל? דכתיב "אחרי רבים להטות!" רובא דאיתיה קמן כגון תשע חנויות וסנהדרין לא קמיבעיא לן, כי קא מיבעיא לן רובא דליתיה קמן... (חולין, דף יא ע"א)

הגמרא שם ממשיכה ללמוד מכמה מקומות ודוחה חלק מהם. רש"י אצלנו אמר שר' חנינא סובר ש"רובא דאורייתא" נלמד מהפסוק "אחרי רבים להטות" שלפי הגמרא בחולין יוצא שהפסוק מתייחס דווקא לרובא דאיתיה קמן. אולם, מהסוגיא שלנו משמע שכוונת ר' חנינא היא גם לרובא דליתיה קמן, מאחר שבין השאלות על ר' חנינא מופיעה השאלה "ולזיל בתר רובא דעלמא" שהיא וודאי הצעה ללכת אחרי רובא דליתיה קמן, גם לשיטת התח"ם סופר, שהרי זה איננו רוב שנובע מבדיקה כמותית, אלא מידיעה כללית בלבד.

שיטת הרמב"ם

מעניין שהרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פ"ט הי"ח) לא פוסק בסוגייתנו את האוקימתות של "יושבת בין ההרים" ו"שביל של כרמים". אכן, מעיר הכסף משנה:

ויש לתמוה על רבינו למה לא כתב חילוק זה דיושבת בין ההרים? ונראה לי לדחוק ולומר שסובר רבינו דקושיא דליזיל בתר רובא דעלמא לאו קושיא הוא דפשיטא דקרובה בעינן דהא בקרובה תלה רחמנא ואי הוא אזלינן בתר רובא דעלמא לעולם היו מודדים לעיר הגדולה שבעולם ומאי דאמר ליה ביושבת בין ההרים לפי דרכו השיבו אבל לקושטא דמילתא ליתיה. (שם)

בהשמטת האוקימתא של "שביל של כרמים" הוא דן בבית יוסף (חושן משפט, סימן רס סעיף ח) ונשאר בצ"ע.

הקשר בין רוב וחזקה

שאלה נוספת בסוגיה היא על המושג "חזקה". משנת "דס הנמצא בפרוזדור" מטמאתו כי "חזקתו מן המקור". הלא כל הדיון שלנו הוא על רוב, אם הולכים אחריו או לא, אם כן, ממה נפשך? אם הסיבה לכך שהדם טמא היא בגלל "רוב דמים מן המקור", אז מה הקשר למושג 'חזקה'? ואם באמת הסיבה לכך שהוא טמא היא לא הרוב אלא החזקה, אז איך רוצה אביי להביא הוכחה מכאן לר' חנינא? ועוד, מדוע דוחה אותו רבא ב"רוב ומצוי קאמרת" - תגיד שזה בכלל לא קשור לרוב?

מושג זה של חזקה מופיע בדיני רוב בעוד מספר מקומות בשי"ס:

1. הגמרא בנדה (דף כא ע"א) מתייחסת למקרה של אשה שהפילה חתיכה ודנה האם היא טמאה או לא, מה שתלוי אם החתיכה היא מארבעת מיני דמים. ר' יהודה, עפ"י הסבר ר' יוחנן שם, מטמא כיוון ש"רוב חתיכות מארבעת מיני דמים" וחכמים מטהרים כיוון ש"לא אמרינן רוב חתיכות מארבעת מיני דמים" ורש"י שם מסביר: "דלא אתחזק לן האי רובא".
2. הגמרא בחולין (דף יב ע"א) מביאה ברייתא שאומרת כך: "הרי שמצא תרנגולת שחוטה בשוק או שאמר לשלוחו צא שחוט והלך ומצא שחוט חזקתו שחוט" ומזה מסיקה הגמרא "אלמא אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן".
3. הגמרא בקידושין (דף פ ע"א) מביאה מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש אם שורפים על החזקות או לא. הגמרא מביאה משנה בטהרות:

תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו ר"מ מטהר וחכמים מטמאין מפני שדרנו של תינוק לטפח.

והגמרא בהמשך אומרת שהכוונה לרוב. על זה אומר ריש לקיש בשם ר' אושעיא "זו היא ששורפים עליה את התרומה" מסביר רש"י "זו היא- חזקת תינוקות שמתזיקין לטפח" וכן פוסק הרמב"ם (הלכות שאר אבות הטומאה, פט"ז ה"ג) "...שדרך התינוק לטפח ובכך היא חזקתו". יוצא שלריש לקיש, המושגים "רוב" ו"חזקה" מעורבבים זה בזה. האמת היא שפה זה לא קשה, כיוון שגם רוב זה סוג של חזקה (מוכרחים להסביר כך, אחרת איך לומד ריש לקיש מפה ששורפים על החזקות?), אבל בדעת ר' יוחנן רש"י מפרש "החזק הבית להיות שרצים מצויים בו..." - שזה רוב, ובכל זאת רש"י אומר "החזק".

א"כ, עלינו לברר את הקשר בין רוב לחזקה.

עד כה הצגנו שלש שאלות:

1. על איזה סוג רוב אמר ר' חנינא שעדיף מקרוב?
2. למה הרמב"ם השמיט את האוקימתות של הגמרא "יושבת בין ההרים" ו"שביל של כרמים"?
3. מהו פשר הערבוב בין המושגים רוב וחזקה?

דין ביטול

יש דין נוסף של "ביטול ברוב". אם נופלת חתיכת איסור לתוך תערובת של היתר ואי אפשר לזהות את חתיכת האיסור, הדין הוא שחתיכת האיסור התבטלה ברוב ההיתר והתערובת כולה מותרת באכילה (כמובן שישנם הסתייגויות וגדרים להיתר). מאיפה נלמד דין ביטולים? סוברים רש"י (גיטין, דף נד ע"ב, ועוד) והרא"ש (פרק גיד הנשה, סימן לו) שנלמד מן הפסוק "אחרי רבים להטות". ראינו בגמרא בחולין שמהפסוק הזה לומדים את דין "הלך אחר הרוב" שואלים ר' שמעון שקאפ (שערי יושר, שער ג פרק ד) ור' חיים (בבא קמא, דף כו ע"ב) איך אפשר ללמוד את שני הדינים הללו, דין ביטולים ודין "כל דפריש מרובא פריש", מאותו פסוק? עונה ר' שמעון שקאפ, כיוון שהפסוק נאמר לגבי סנהדרין ושם שייכים שני הדינים, כי גם מתבטל המיעוט ברוב - רובו ככולו וגם הרוב מורה על האמת - אם הרוב מחייבים כנראה שזה נכון. לכן, אומר ר' שמעון, אפשר ללמוד את שניהם.

ננסה להסביר בכיוון קצת שונה.

ראינו שלפי רש"י, מהפסוק "אחרי רבים להטות" נלמד דין ביטולים ואילו הגמרא בחולין אמרה שמהפסוק הזה לומדים רובא דאיתיה קמן. ייתכן והדברים אינם סותרים. רש"י למד

שבכל רוב דאיתיה קמן המיעוט מתבטל ברוב ומבחינתנו כאילו ואינו קיים כלל. אלא שעלינו להסביר איך אומר רש"י שר' חנינא שאומר "רובא דאורייתא" לומד את זה מ"אחרי רבים להטות", הרי לשיטת רש"י רק איתיה קמן נלמד מפסוק זה והראינו שר' חנינא דיבר גם על ליתיה קמן! לצורך ההסבר נראה רש"י נוסף בחולין^(דף יב ע"א, ד"ה "פסח") שמביא שתי לישנות למקור רוב דליתיה קמן:

1. הלכה למשה מסיני.

2. גם זה נלמד מן הפסוק "אחרי רבים להטות" - "דמאי שנא האי מהאי".

בהמשך נסביר, מדוע לשיטת רש"י שאין הבדל בין איתיה קמן לליתיה קמן, לגמרא שם פשוט אחרת במשך דף שלם!

על פי רש"י הזה אולי ניתן לומר שהגמרא בחולין שלמדה רק את רובא דאיתיה קמן מהפסוק, הבינה כמו הלישנא הראשונה ברש"י. לעומתה בגמרא שלנו ר' חנינא למד, שכל סוג רוב נכנס תחת הכותרת "רובא דאורייתא" - כמו הלישנא השניה.

את הקשר בין דין "הלך אחר הרוב" לדין ביטולים ניתן לראות לא רק כדיוק ברש"י. התוס' רי"ד פה בסוגיא אומר:

שאין אלו תשעה עירות דומות לתשעה חנויות שהן **מבטלות** האחת של

נבילה. (ד"ה "מותיב")

וכן מביא השיטה מקובצת בב"מ:

ואפילו כי אמרין כל דפריש מרובא פריש, עשירי ספק מיקרי, אלא שהתורה

התירה ספק זה באיסורין כדכתיב: "אחרי רבים להטות", ונהפך האיסור

להיתר על ידי **ביטול ברוב**. (דף ו ע"ב, ד"ה "ועוד יש לומר")

ישוב הסוגיות ושיטת הרמב"ם

ניתן לומר יותר מזה. אמרנו שבפשטות דין ביטולים שייך דווקא ברובא דאיתיה קמן. הגמרא בקידושין שהזכרנו לעיל מביאה מימרא:

א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מלקין על החזקות סוקלין ושורפין על

החזקות ואין שורפין תרומה על החזקות.

ואומר רש"י:

דבר שהוא טמא מתוך חזקה ולא מתוך שהוא ראייה ונגע בתרומה... אין

שורפין אלא תולין, כדמפרש טעמא כדאמרין העמד עיסה על חזקת טהרה...

(ד"ה "ואין שורפין תרומה על החזקות")

ראינו שבמקרה זה ישנה מחלוקת בין ר' מאיר שמטהר לחכמים שמטמאים. הגמרא מסבירה את שורש מחלוקתם:

והוינן בה מאי טעמיה דר' מאיר: קסבר רוב תינוקות מטפחין ומיעוט אין מטפחין ועיסה בחזקת טהרה עומדת וסמוך מיעוטא לחזקה איתרע ליה רובא. ורבנן? מיעוטא כמאן דליתא דמי, רובא וחזקה רובא עדיף.

לכאורה, כדי להסביר את דעת חכמים מספיק להגיד "מיעוטא כמאן דליתא דמי", שהרי כבר אמרנו בדעת ר' מאיר שכל הסיבה שהוא מטהר היא בגלל שהמיעוט מצטרף לחזקה, אי"כ מדוע הגמרא לא מסתפקת בזה ומוסיפה את סיבת "רובא וחזקה רובא עדיף"? הרמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פ"ט ה"ז), אחרי שפוסק שכל דין עגלה ערופה שייך דווקא בזמן שאין עיר גדולה ממנה ושם ישנה - אזי היא תחוייב בעגלה ערופה, מוסיף הלכה נוספת: אע"פ שהולכין אחר הרוב מן התורה והולכין אחר הקרוב, הרוב עדיף [עודף].

לישוב הקושיה נראה את דברי רש"י שם:

סמוך מיעוטא - דאין מטפחין לחזקה דעיסה ואיתרע רובא דמטפחין, דלר' מאיר לא בטיל רובא לגמרי... מיעוטא כמאן דליתיה דמי - דבטיל ליה לגבי רובא, ורבנן לטעמייהו דלא חיישי למיעוט.

ייתכן ותוספת "רובא עדיף" פירושה ביטול האופציה שכנגד - דין ביטולים, אעפ"י שלכאורה דין ביטולים נאמר דווקא באיסורים, ניתן לומר שלא דווקא, כך מסביר גם ה"שער המלך" על הרמב"ם (הלכות שקלים, פ"א ה"ז) בשם הרשב"א - שמדאורייתא דין ביטולים חל על הכל. לפי האמור לעיל, ריש לקיש למד שדין ביטולים חל לא רק ברובא דאיתיה קמן, כפי הבנתינו עד עכשיו, אלא גם ברובא דליתיה קמן. ממילא, הלישנא בתרא ברש"י בחולין, שלמדה גם את "רובא דליתיה קמן" מהפסוק "אחרי רבים להטות", חידשה עניין הרבה יותר מהותי, שגם ברוב דליתיה קמן מתבטלת האופציה שכנגד - "דמאי שנא האי מהאי"? שאלנו למה לגמרא היה כ"כ פשוט אחרת? עכשיו מובן מאד! כיוון שבאמת זה בכלל לא פשוט לומר שגם רובא דליתיה קמן כלול בפסוק, כי המשמעות היא שגם בסוג רוב זה יהיה שייך דין ביטולים וזה דין מחודש מאד.

לפי זה נסדר גם את סוגייתנו. ר' חנינא אומר "הלך אחר הרוב" ומוסיף עוד משחו - "רובא עדיף" שמשמעותו דין ביטולים, לכן אמר רש"י שהפסוק עליו דיבר ר' חנינא הוא "אחרי רבים להטות". שאלנו על רש"י שלומד מאותו פסוק דין ביטולים ששייך דווקא ברובא דאיתיה קמן, לעומת הסוגיא שמתייחסת לשני סוגי הרוב? ע"פ דרכנו פשוט - ר' חנינא למד כשיטת ריש לקיש בקידושין וכלישנא בתרא ברש"י בחולין שדין ביטולים שייך גם ברובא דליתיה קמן.

אם כן, ראינו שהמחלוקת בין ר' יוחנן וריש לקיש בקידושין היא אותה מחלוקת בין שתי הלישנות ברש"י בחולין, האם דין ביטולים חל רק ברובא דאיתיה קמן או גם ברובא דליתיה קמן.

לפי זה מיושב גם הרמב"ם. שאלנו מדוע הרמב"ם לא פוסק את שתי האוקימתות של הגמרא, "יושבת בין ההרים" בדין עגלה ערופה ו"שביל של כרמים" לגבי "ניפול הנמצא בתוך חמישים אמה"? כעת מובן. הרמב"ם (הלכות שאר אבות הטומאת, פט"ו הי"ג, הי"ה) הרי פוסק כר' יוחנן בקידושין, שאומר על תינוק שנמצא בצד העיסה וכו', שאין שורפים על חזקה כזו, כלומר כמו לישנא קמא ברש"י בחולין ששייך דין ביטולים רק ברובא דאיתיה קמן ודלא כר' חנינא. לכן, כשפוסק בסוגיא שלנו, שסוברת כלישנא בתרא שבכל סוגי הרוב שייך דין ביטולים, פוסק הרמב"ם רק את מה שנובע מרובא דאיתיה קמן. לכן לגבי עגלה ערופה הוא פוסק את "בדליתא עיר גדולה", כי לשיטתו אם יש עיר גדולה - היא תביא. לעומת זאת את העמדת "יושבת בין ההרים" הוא לא פוסק, כיוון שהאוקימתא הזו באה אחרי השאלה "וליזיל בתר רובא דעלמא" שהיא הצעה ללכת אחרי רוב דליתיה קמן (רוב שלא נובע ממדידה ומבדיקה כמותית) ולפי הרמב"ם שפסק כר' יוחנן לא מגיעים לזה כי בסוג רוב כזה - לא חל דין ביטולים.

כך גם לגבי "ניפול". את האוקימתא של "מדדה" הרמב"ם (הלכות גזילה ואבידה, פט"ו הי"ח) פוסק, אבל את האוקימתא של "שביל של כרמים", שגם היא מגיעה אחרי השאלה "וליזיל בתר רובא דעלמא", הרמב"ם לא פוסק.

ישוב המושגים רוב וחזקה

בענין ערבוב מושגי "חזקה" ו"רוב" בסוגית - "דס הבא מן הפרוזדור", נשים לב שבכל המקורות שהבאנו בהם ישנו ערבוב כזה, מתייחסים דווקא לרוב דליתיה קמן. ר' יוחנן בקידושין שאומר שאין שורפין על החזקות, מביא דוגמא למקרה שבו כן שורפים:

עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מטפלין שם ונמצאו חתיכות בעיסה,

אם רוב שרצים טמאה אם רוב צפרדעים טהורה. (קידושין, דף פ ע"א)

ואומר רש"י:

אם רוב שרצים - אם הבית מוחזקת להיות שרצים מצוים שם יותר

מצפרדעים טמא אף לישרף דחזקה ורובא דאיתיה קמן הוא, אבל ההיא

דתינוק רובא דליתיה קמן הוא. (שם)

רש"י למד שהעובדה שהבית מוחזק להיות שרצים מצוים שם יותר הופכת אותו לרובא דאיתיה קמן, מה שאומר ששייך בו דיני ביטולים ולכן "טמא אף לישרף". כאן נותן לנו ר' יוחנן

עוד כלל בהגדרת "רובא דאיתיה קמן" - לא צריך שהרוב יהיה לפניך בפועל, אלא מספיק שאתה יודע שכל פעם שבדקת היה רוב שרצים - גם זה נחשב איתיה קמן.

בגמרא אצלנו שמביאה את המשנה בנידה (דף יז ע"ב) לגבי "דס הנמצא בפרוזדור... שחזקתו מן המקור" זה דומה לדוג' של "הוחזק הבית..." , "אע"פ שזה לא לגמרי איתיה קמן, מ"מ זה נחשב כאיתיה קמן בגלל "חזקתו" מאחר שכל פעם שבדקו מצאו שדס החדר מרובה על דס העליה. יש לציין שאין הכוונה לומר שבכל מקום שיש רוב שהוחזק נאמר בו המושג "חזקה", אלא שאם המושג הזה נאמר - מדובר פה ברוב שהוחזק.

לפי האמור לעיל, ניתן לומר דבר נוסף. הגמ' הקשתה על רבא שדחה את הוכחת אביי בטענת "רוב ומצוי קאמרת" ואילו אח"כ - "ואמר רבא... ש"מ רוב וקרוב הלך אחר הרוב". הרי רבא סותר את עצמו?! עונה הגמרא מיד "הדר ביה רבא מההיא". אולם, תמוה מאד איך רבא באותה מימרא אומר שני דברים סותרים! משום כך גורס הב"ח "אמר רבא" בלי "וי" החיבור, מה שאומר שאלו שתי מימרות שונות של רבא שלא נאמרו באותו זמן וניתן לומר "הדר ביה רבא מההיא". לאחר שהסברנו שכל הסוגיא הזו סוברת כלישנא בתרא ברש"י בחולין, אולי אפשר להסביר את כוונת רבא "רוב ומצוי" בצורה שונה. מכיוון שכל הדיון מתמקד בדיני ביטולים, אין כל חידוש בזה שיש דיני ביטולים ברובא דאיתיה קמן, זה פשוט. ר' חנינא רוצה לחדש שיש דין ביטולים גם ברובא דליתיה קמן, כמו שמוכח מהשאלות שהגמרא מקשה עליו - מרובא דליתיה קמן. אביי רוצה לתת הוכחה לר' חנינא, ממקרה שבליתיה קמן, מטמאים בתורת ודאי. אמנם מהמושג "חזקתו מן המקור" למד אביי שזה בתורת וודאי וכפירוש רש"י שם. מכאן יש הוכחה לר' חנינא שהולכים אחר הרוב גם ברובא דליתיה קמן. משיב לו רבא "רוב ומצוי קאמרת". "דס הנמצא בפרוזדור" זה בכלל רובא דאיתיה קמן ולית מאן דפליג ששייך בו דין ביטולים. באותה מימרא ממשיך רבא ואומר על אותו מקרה "ש"מ רוב וקרוב הלך אחר הרוב..." ועכשיו מובן, כי זה באמת מה שיוצא מאותה ברייתא.

תוסי' "ביושבת" שואל למה צריך פסוק בסוף פרק מרובה כדי ללמוד שאין ירושלים מביאה עגלה ערופה! תלמד את זה מהעובדה שרק עיר שיושבת בין ההרים מביאה וירושלים אינה יושבת בין ההרים - היא אינה מבודדת! לפי דברינו, הסוגיא שם הולכת לפי לישנא קמא ברש"י בחולין, שדין ביטולים שייך דווקא ברובא דאיתיה קמן, לכן היא לא סוברת את האוקימתא של "ביושבת בין ההרים".

הזכרנו שהר"ן למד בדעת ר' חנינא, ש"רובא דאורייתא" נלמד מעדים זוממים. ייתכן שהר"ן למד כי אין שום סברא לומר דין ביטולים ברובא דליתיה קמן, כלישנא קמא ברש"י בחולין וכל מה שר' חנינא בא לחדש זה דין "הלך אחר הרוב" בליתיה קמן, בלי קשר לדין ביטולים.

ממילא, "רובא דאורייתא" לא יכול להילמד מ"אחרי רבים להטות" כי מזה לומדים דין ביטולים. לכן הוצרך הר"ן ללמוד מעדים זוממים.

ראינו מח' בין התוס' רי"ד לרמב"ם בשאלה מה קורה כשיש עיר גדולה יותר מהעיר שקרובה לחלל. התוס' רי"ד אמר שאף אחת לא מביאה כי "בקרובה תלה רחמנא". הרמב"ם, לעומתו, פסק שהגדולה מביאה. לכאורה צודק התוס' רי"ד, כל הדין של התורה מתייחס דווקא לעיר הקרובה!

אם נבדוק ברמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש, פ"ט, נראה שכשהוא מתייחס לפרשיית עגלה ערופה הוא מחלק בין עיר קרובה לעיר גדולה. בעיר קרובה הוא מצריך מדידה מדוייקת ובית דין. בלי זה אין עגלה ערופה. לעומת זאת ביחס לעיר הגדולה נעלמים כל הדינים האלה. לא ב"ד ולא מדידה. אמרנו שהרמב"ם לומד שרק ברובא דאיתיה קמן יש דין ביטולים. לפי זה, בעיר הגדולה אין ספק שמשם יצא הרוצח, כי מתבטלת העיר הקרובה בעיר הגדולה. לכן אין צורך בכל הדינים שנוגעים לעיר שמוניחים שממנה יצא הרוצח, כי פה אנחנו כלל לא דנים בדיני ספיקות.

אלא שתמוה על התוס' רי"ד. ראינו בפירוש שהוא מקשר את דין "הלך אחר הרוב" לדיני ביטולים, אי"כ מדוע פה זה עדיין ספק?

אפשר לומר בפשטות שזו גזירת הכתוב שצריך קרובה, "בקרובה תלה רחמנא". אפשר לנסות לתרץ בכיוון אחר - התוס' רי"ד למד שעל עיר שממנה וודאי יצא הרוצח, לא חלה פרשיית עגלה ערופה. אלא שהסבר כזה הוא וודאי לא כמו סוגייתנו, שמעמידה את כל פרשיית עגלה ערופה במצב של וודאי - "יושבת בין ההרים". לפי דברינו, ניתן לומר שהתוס' רי"ד לשיטתו. הוא פוסק לקמן^{נדף לא ע"ם} שאם נתערבבה חתיכה אחת של חלב בשתיים של שומן - חתיכת החלב בטלה ברוב, ואע"פ ששלושה בני אדם מותרין לאכול שלושתן, אם אדם אחד אכל שלושתן מביא חטאת שהרי בבירור אכל חתיכה של חלב. התוס' רי"ד לומד שם שדין ביטולים הוא סוג של היתר 'בירור המציאות'. לכן גם פה, למרות שלמד שמדובר בדיני ביטולים, עדיין לא יצא מכלל ספק ובדיני ספיקות "בקרובה תלה רחמנא".

ראינו בגמרא בחולין שממשנת "חזקתו שחוט" לומדים "רוב מצויים אצל שחיטה מומחין הן" ומסביר רש"י "שאם לא היה מומחה לא היה שוחט". כאן מופיע סוג נוסף של רוב שהוחזק שלא הופך לרוב דאיתיה קמן על סמך זה, אבל הוא כבר מברר את המציאות בתורת וודאי. זה מדד בדעת האדם, שאמרו חכמים שאם מצאת תרנגולת שחוטה בשוק, ברור לנו שהשוחט היה מומחה, אחרת הוא לא היה שוחט. החזקה הזו גורמת לנו להסתכל על רוב כזה כעל יותר מרוב דליתיה קמן, כי מתווסף פה נתון - מדד חכמים בדעת האדם. ראינו את הגמרא בנידה, שם ר' יוחנן מסביר את מחלוקת ר' יהודה וחכמים במקרה של הפילה ואינה יודעת מה הפילה. ר' יהודה מטמא כיוון ש"רוב חתיכות מארבעת מיני דמים" וחכמים לא מקבלים את זה. מדוע?

אומר רש"י "דלא אתחזק לן האי רובא". לכן חכמים הם שסיברו פה - כשיטת ר"מ שחייש למיעוטא - לסמוך מיעוט חתיכות שאינן מארבעת מיני דמים לחזקת טהרה של האשה. ממילא איתרע ליה רובא ואז הוא רק רובא דליתיה קמן ומאחר ואינו מוחזק, לא שייך בו אומדן דעת.

אם נשים לב, נראה שמחלוקת ר"מ וחכמים המובאת בקידושין היא "ר"מ **מטהר** וחכמים **מטמאים**" והסביר ר' יוחנן "לתלות קאמרי". המחלוקת ביניהם היא על צורת היחס לעיסה ולא על דין העיסה מצד האמת. המשנה בנידה כשמביאה את מחלוקת ר' יהודה חכמים משתמשת בלשון קצת שונה "ר' יהודה אומר **טמאה** וחכמים אומרים **טהורה**". כאן ניתן לומר שהמחלוקת היא לא על היחס לעיסה, אלא על **דין** העיסה, מהי מציאות העיסה - טהורה או טמאה. פה גם ר' יוחנן יודה ש"לשרוף קאמרי". לפיכך ניתן לומר שחכמים שאומרים "לא אתחזק לן האי רובא" יתייחסו אל העיסה כטמאה, אלא שהם סוברים שהעיסה איננה טמאה בתורת וודאי ולכן אין שורפים עליה את התרומה.

לכאורה קשה, שהרי מי שמפרש בדעת חכמים שהסיבה שהם מטהרים היא בגלל "דלא אתחזק לן האי רובא", הוא רש"י. מאידך, רק על פיו ניתן לחדש שחכמים שטיהרו בעצם התכוונו לטמא בתורת ספק - "לתלות קאמרי". אם כן רש"י הוא זה שהיה צריך לפרש כך בדברי חכמים ולא כפי שכתב בדעתם ש"לשרוף קאמרי"! אכן, מובאת ברשב"א גרסא ברש"י שכך הוא לומד בדעת חכמים - שלתלות קאמרי.

אין הולכים בממון אחר הרוב

בדיני נפשות קיי"ל דהולכין אחר הרוב. לדוגמא: שני עדים שמעידים שפלוגי רצח, אחד אומר ב-ב' בחודש ואחד אומר ב-ג', מקבלים את עדותם והורגים את הרוצח כי "עבידי אינשי דטעו בעיבורא דירחא" (סנהדרין, דף מ ע"א). לעומת זאת, בדיני ממונות, יש דין של "אין הולכים בממון אחר הרוב" (בבא בתרא, דף צב ע"ב). ותמוה מאוד, אם בדיני נפשות הולכים אחר הרוב - מן הסתם הוא בהוכחה שמבררת את המציאות. אם כן, מדוע בדיני ממונות הקלים מדיני נפשות, לא הולכים אחר הרוב! כך שואל תוס' (סנהדרין, דף ג ע"ב) ומוסיף שלא ניתן לפי דרכנו שבממון זה רובא דליתיה קמן ולכן לא הולכים אחר רוב כזה ואילו בנפשות זה רובא דאיתיה קמן ולכן כן הולכים אחר הרוב. זאת משום שגם בדיני נפשות מצינו שהולכים אחר רובא דליתיה קמן: הסוגיא בתחילת פרק בן סורר ומורה (סנהדרין, דף סט ע"ב) בה מדובר על העדים שטעו בעיבור הירח עוסקת במקרה נוסף של קטנה שנישאה ובא עליה אחר - הורגים אותו משום שבא על אשת איש ואין חשש שמא תימצא איילונית ועל דעת כן בעלה לא קידש אותה ונמצא שאותו אדם כלל לא בא על אשת איש, כיוון ש"רוב נשים לאו איילוניות". כל הסוגיה הזאת מדברת ברוב דליתיה קמן, בדיני נפשות.

לעניין מהמקרה השני "רוב נשים לאו איילוניות" - אין הוכחה, כיוון שממסקנת הגמרא כלל לא ברור שאכן הולכים אחר רוב כזה בדיני נפשות, כי הגמרא מעמידה את המקרה באופן כזה שלא הורגים אותו בגלל הרוב. לגבי המקרה הראשון שמביאה הגמרא, על עדים שטעו בעיבור הירח, הרוב הזה הוא אכן רוב דליתיה קמן, אבל כזה שהוחזק. לכאורה, לא שייך פה הוחזק, שהרי פה זה לא מדד חכמים שמסביר איך אדם פועל וחושב, אלא להיפך, זו פעולה פסיבית של האדם שאינו יודע בעיבורא דירחא. אולם, אם נשים לב, נראה שכשרש"י מסביר את המקרה הוא מצייר אותו באופן פרטני מאד:

בעיבורו של חודש - שהיה חודש שעבר מלא ור"ח ביום ל"א וזה שאמר ב-ג'

סבור שהחודש שעבר חסר וחשב ר"ח מיום ל'...

רש"י מצייר לפנינו בדיוק איך מדדו חכמים בדעת האדם כיצד יפעל באופן מסויים ולא **שסתם** יטעה בצורה פסיבית כפי שציירנו קודם. אחרי רוב כזה הולכים גם בדיני נפשות. אמנם, הרמ"א¹ (חושן משפט, סימן רצב סעיף י) ותרומות הדשן² (סימן שד) למדו שבדיני ממונות כן הולכים אחר הרוב - ברוב דאיתיה קמן. אם נשים לב, בכל המקומות בש"ס, כשמופיע דין "אין הולכין בממון אחר הרוב" מדובר על רובא דליתיה קמן. לכן נראה לי שניתן לחלק ולומר:

1. **רובא דאיתיה קמן** - מכריע בין בממונות ובין בנפשות.
2. **רובא דליתיה קמן** - לא יכול להוציא ממון ובוודאי שאינו יכול להכריע בדיני נפשות.
3. **רובא דליתיה קמן שהוחזק** - מצטרף מדד חכמים בדעת האדם ולכן דינו כרובא דאיתיה קמן.

דוגמא נוספת ניתן למצוא בגמרא בסנהדרין³ (דף ע"א ע"ב) שם אומר רבא "הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור, בגוסס בידי שמים שהוא חייב..." ושואל שם תוס' "תימה. אותו שעשאו גוסס אמאי פטור, הא רוב גוססין למיתה?" ושם מתרץ לפי דרכו. לפי דברינו אין תימה. אחר רוב כזה - רוב דליתיה קמן שלא הוחזק - לא הולכים אחריו בדיני נפשות.

הסתפק בעל שושנת העמקים⁴ (גידולי שמואל בסוגיותנו) בשאלה האם הולכים אחר הרוב במקרה של תרי ותרי, כלומר - שתי כיתות עדים שסותרת האחת את דברי חבירתה - או לא ודנו בזה השב שמעתתא⁵ (שמעתא 1 פרק כ"ב) ורעק"א⁶ (סימן לו). לפי דברינו, רוב דליתיה קמן שהוחזק כמוהו כרוב דאיתיה קמן שמברר את המציאות ולכן הדין יהיה בתורת וודאי ועל זה שורפים תרומה. רוב דליתיה קמן הוא רק דין הנהגה ולכן "אין הולכין בממון אחר הרוב". לפי דברינו, דעת רש"י והרמב"ם בספק הזה תהיה שלא הולכים אחר הרוב ברובא דאיתיה קמן וברובא דליתיה קמן שהוחזק, כיוון שרוב עובד במישור הבירור כמו כת עדים וידוע שלענין עדים - "תרי כמאה", מה שאומר שאפילו עוד מאה עדים לא יוכלו לחזק את כוחה של אף אחת מכיתות העדים, לכן גם סוג רוב שעובד באותו מישור לא יצטרף לחיזוק אחת הכתות. לעומת זאת, רוב דליתיה קמן יוכל להצטרף ולחזק את אחת הכתות, מכיוון שהוא לא עובד באותו מישור של עדים - הוא לא מברר מציאות.

סיכום

ראינו את פסק ר' חנינא ש"רוב וקרוב - הולכים אחר הרוב". שאלנו על איזה רוב מדובר, דאיתיה קמן או דליתיה קמן? ראינו שרש"י לומד את דין ביטולים ברוב ואת דין "הלך אחר הרוב" מאותו פסוק - "אחרי רבים להטות". שאל ר' שמעון שקאפ איך יכול רש"י ללמוד שני דינים מאותו פסוק? ענינו שרש"י למד שכל הדיון הוא בדיני ביטולים ברוב. דין ביטולים נלמד מהפסוק "אחרי רבים להטות". ראינו ברש"י בחולין שתי לישנות שמסבירות מה נכלל בפסוק - דווקא רובא דאיתיה קמן, או כל רוב - "דמאי שנא האי מהאי". כלומר, יש שתי לישנות שמסבירות איפה חל דין ביטולים - בכל רוב או דווקא בדאיתיה קמן.

שאל הכסף משנה למה השמיט הרמב"ם את האוקימתות "ביושבת בין ההרים" ו"בשביל של כרמים"? תירצנו שהרמב"ם למד כמו רש"י ופסק כר' יוחנן בקידושין. כלומר, שדין ביטולים חל דווקא בדאיתיה קמן. לכן הוא לא פסק את האוקימתות שהגיעו כתוצאה מהלישנא הראשונה, שהרי הן באות אחרי השאלה "וליזיל בתר רובא דעלמא", שזהו רוב דליתיה קמן. ראינו שהמושגים "רוב" ו"חזקה" מעורבים אחד בשני ועמדנו על היחס ביניהם בחלוקה לשני סוגים:

1. **רוב שהחזק לאיתיה קמן** - למרות שהרוב אינו לפנינו בפועל, כיוון שהרוב אינו נובע מטבע העולם אלא מבדיקה שערכתי - הוא נחשב כרובא דאיתיה קמן. מכאן הגדרנו מחדש ואמרנו שכל רוב שנובע מבדיקה שערכתי, גם אם אינו בפועל מולי, הוא נחשב כאיתיה קמן.
2. **רוב דליתיה קמן שהחזק** - ישנו נתון שמתווסף לרוב הסתמי והוא מדד חכמים בדעת האדם שנוהג בצורה מסויימת.

הראינו ששני סוגי הרוב הללו - דאיתיה קמן ודליתיה קמן שהחזק, מהווים כוח שמברר את המציאות ועל כן הדין שנובע מהם יהיה בתורת וודאי. לעומת רוב דליתיה קמן - שם מדובר בדין הנהגה בלבד ואינו בתורת וודאי.

ע"פ חילוק זה תירצנו וישבנו את הקושיות בסוגיות השונות בהם נתקלנו במהלך המאמר.